

ПЕРЕКЛАД ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА РІШЕННЯ

У цій статті тезово й узагальнено розглянуто проблеми, з якими можуть стикатися (та стикалися) як професійні перекладачі, так і волонтери без відповідної кваліфікації, що виконували переклад під час війни (на прикладі російського вторгнення в Україну та війни у 2022 р.), та потенційні рішення цих проблем.

Ключові слова: переклад під час війни, війна, гуманітарний переклад, військова лексика, військова термінологія, військовий переклад.

This article is meant to describe the problems that were (or could be) encountered by both professional translators (interpreters) and volunteer translators without relevant qualification during the war (in particular, Russian full scale invasion of Ukraine in 2022), as well as potential solutions for these problems.

Key words: translation and interpretation during war; war; humanitarian translation; military lexicon; military terminology; military translation.

Вторгнення російської федерації на територію України призвело до різкого збільшення потреби у військовому перекладі. Але якщо у 2014 р. та пізніше її вдавалося закрити переважно виключно за допомогою залучення кваліфікованих фахівців (у т. ч. на державному рівні — наприклад, військових лінгвістів із НГУ), то повномасштабна військова агресія 2022 р. поставила перед нашим суспільством нові виклики: не лише в черговий раз зросла фізична загроза та психологічний тиск, а й водночас значно збільшилися обсяги роботи.

Наприклад, у липні 2022 р. Міноборони України надало такі дані: «Мобілізовані до ЗСУ — до 700 000 осіб, прикордонники — до 60 000, Нацгвардія — до 90 000, Національна поліція — до 100 000. У нас сьогодні понад 1 млн людей у формі забезпечують діяльність сектору безпеки й оборони» [9].

Окрім того, повномасштабне вторгнення військ російської федерації в Україну призвело до величезної кількості біженців — 8,1 млн українців перетнуло кордон (згідно з даними ООН) [3], окрім того, було станом на 2023 р. було 4,8 млн офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб (Мінреінтеграції України), а станом на 2022 — ще більше, 6,5 млн ВПО [3]. Через відносно невисокий рівень володіння англійською та іншими іноземними мовами, особливо серед осіб старшого віку [5, дод. 1, табл. 1] значно зросла потреба у перекладачах з іноземних мов на українську і навпаки, переважно закордоном — як у волонтерських пунктах допомоги, так і в офіційних структурах (меріях, лікарнях тощо) для цивільних.

Окрім того, виникла друга проблема, пов'язана з забезпеченням армії. По-перше, на військових навчаннях українських воїнів за участі іноземних держав [10]. А по-друге, через значну потребу у комплектації, а точніше: в засобах особистого захисту, дронах, військовому спорядженні тощо, закупівлі також почали здійснювати волонтери напряму через закордонні фірми, що змусило осіб без відповідної кваліфікації вести перемовини із закордонними компаніями та обговорювати поставки й гуманітарну допомогу.

Внаслідок цього, за ініціативи неофіційної організації, фейсбук-спільноти «Українські перекладачі» в особі Мирослава Голуба та ін. було створено т. зв. «Генеральну таблицю перекладів для волонтерів» [8], яка містить у собі лексику на військову та медичну тематики, а також що стосується гуманітарної допомоги і закупівель; у списку доступних мов є не тільки англійська, а й німецька, французька, нідерландська та ін.

Окрім того, саме протягом 2022–2023 рр. було створено щонайменше два онлайн-словники з англо-українського військового перекладу, а також розділ з українською мовою на популярному сайті словникового типу, що демонструє багатомовний переклад слів у різних контекстах та тематиках, — «Мультитран».

Створення генеральної таблиці перекладів, як і створення щонайменше двох англо-українських вебсловників із військової тематики впродовж 2022–2023 рр. [1; 2] свідчить про різке збільшення попиту на гуманітарний та військовий переклад, а також про нестачу інформації з цих тематик, незважаючи на певну кількість наявних підручників та статей. Навіть досвідчені перекладачі могли зіткнутися із новими викликами: хоч гуманітарна сфера і є, в принципі, незмінною і закриває схожі потреби для країн довкола світу, тобто створення термінологічного словника може слугувати вирішенням цього питання. Однак ситуація з військовою лексикою є не настільки однозначною.

Військовий переклад загалом можемо пояснити як усний або письмовий переклад текстів/промов із однієї мови на іншу із застосуванням військової лексики. Як і у випадку з будь-якими нехудожніми творами, література військової тематики (як і перекладена комунікація) потребує точності при виборі термінів-відповідників, а також не послуговується стилістично забарвленими словами на письмі, хоч вони й можуть зустрічатися в усному мовленні.

Перший перекладацький виклик військового перекладу є радше теоретичним і може бути виражений через різноманітність підходів до класифікації військової лексики, але якщо спростити і скоротити один із них [6], тоді можемо говорити про:

- 1) власне військову (напр., «рація», «танк») лексику, «безпосередньо пов'язану з військовою справою, збройними силами, методами збройної боротьби тощо» та
- 2) військову лексику із сильним емоційним забарвленням, (напр., «радейка», «ТМка») — як правило, синоніми та сленгові слова на позначення вже існуючих предметів [6, с. 13].

До практичних складнощів, з якими стикаються перекладачі безпосередньо при перекладі, можна зарахувати: 1) багатозначність деяких слів, 2) відсутність прямих відповідників (напр., через різницю в системі функціонування війська; ще кілька років тому це в першу чергу стосувалося звань – і, незважаючи на стандартизацію останніх відповідно до стандартів НАТО, певні відмінності ще існують), 3) терміни на позначення іноземних реалій, що не мають офіційних відповідників у іншій мові.

Як правило, для перекладу подібної проблематичної термінології застосовують такі методики перекладу: дослівний переклад (first lieutenant – перший лейтенант), транслітерація (master sergeant – майстер-сержант), транскрибування із перекладом чи без (warrent officer – ворент-офіцер), описовий метод [4] – у випадку відсутності чітких прямих відповідників.

Таким чином, проаналізувавши вище згадані проблеми, хотілося б зазначити, що потенційними рішеннями основних перекладацьких викликів під час війни, тобто викликів у сферах гуманітарного та військового перекладу можуть слугувати такі:

- створення відповідної термінологічної бази з кожної тематики (частково виконано);
- додаткова повоєнна стандартизація досі не стандартизованих термінів із військової лексики та її офіційна публікація;
- створення оновлених посібників та навчальних програм (у т. ч. короткотермінових – для волонтерів без відповідної кваліфікації);
- створення програми з психологічної підтримки для перекладачів, що працюють із військовими та біженцями/ВПО.

Список використаних джерел

1. Англо-український військовий словник. URL: <https://english-military-dictionary.org.ua/> (дата звернення 20.04.2023).
2. Англо-український словник військової термінології, скорочень та аббревіатур. URL: <https://milword.net/> (дата звернення 20.04.2023).

3. UNHCR: The UN Refugee Agency. Global Focus: UNHCR Operations Worldwide: Ukraine Situation. Доповідь Ради ООН з питань біженців (Україна). URL: <https://reporting.unhcr.org/ukraine-situation> (дата звернення: 25.04.2023).
4. Зайцева М. О. Особливості перекладу термінів у текстах на військову тематику. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов.* 2013. № 10. С. 96–102.
5. КМІС: Кількісне соціологічне дослідження (грудень 2022 – січень 2023): Рівень володіння англійською та іншими іноземними мовами в Україні. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr> HYPERLINK «<https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1210&page=1>»& HYPERLINK «<https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1210&page=1>»cat=reports HYPERLINK «<https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1210&page=1>»& HYPERLINK «<https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1210&page=1>»id=1210 HYPERLINK «<https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1210&page=1>»& HYPERLINK «<https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1210&page=1>»page=1 (дата звернення: 03.05.2023).
6. Лукіянчук Ю. О. Способи класифікації військових термінів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна.* 2017. № 66. С. 65–67.
7. Мельник П. П., Юрковська М. М. Визначення поняття військової лексики та підходи до її вивчення. С. 137–141.
8. Мультимовна генеральна таблиця перекладів для волонтерів (військово-медично-цивільне постачання). URL: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1seFfV0C6gNNNlvx7axKku2S-GK2H-I7Q0MByzPCeI-k/edit?fbclid=IwAR3hPJS7iVMWtpE32ZNxo26pFXUHY_S63n5cEI3YXaAlOb3DhA2vnf8-QKs (дата звернення: 01.05.2023).
9. Понад 1 млн людей у формі забезпечують оборону України – Резніков. URL: <https://forbes.ua/news/ponad-1-mln-lyudey-u-formi-zabezpechuyut-oboronu-ukraini-reznikov-08072022-7072> (дата звернення: 02.05.2023).
10. Слово і діло: аналітичний портал. Як країни під час повномасштабної війни навчають українських військових. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/29/infografika/bezpeka/yaki-krayiny-povnomashtabnoyi-vijny-navchayut-ukrayinskykh-vijskovykh> (дата звернення: 01.05.2023).